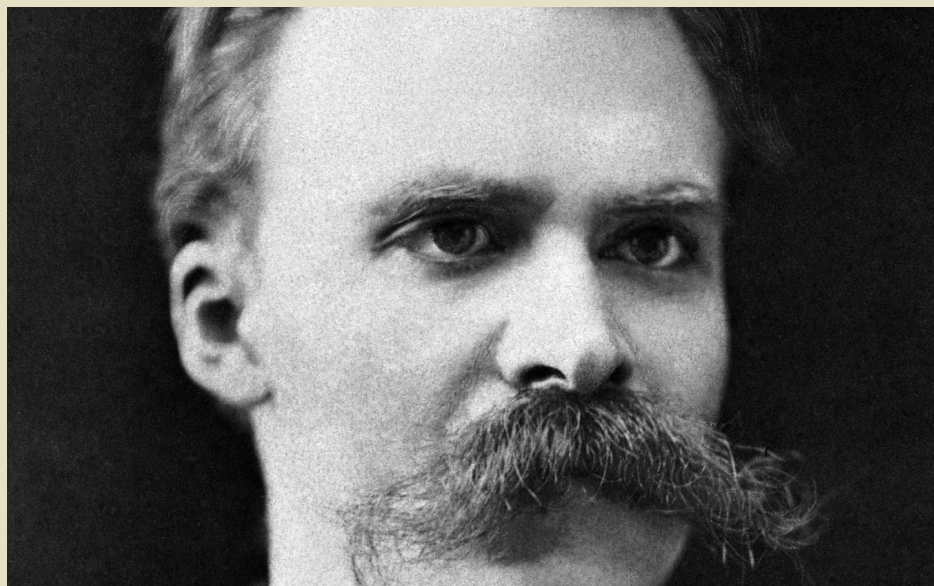

NIETZSCHE EN EL MODERNISME LITERARI CATALÀ

BERNAT JOAN I MARÍ

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Amb el suport de

institut d'estudis
baleàrics

Ajuntament de
Sant Josep de sa Talaia

Primera edició, setembre de 2024

© Bernat Joan i Marí

La propietat d'aquesta edició és de
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Ausiàs Marc, 92-98 – 08013 Barcelona

ISBN: 978-84-9191-331-3

Dipòsit legal: B. 11030-2024

Impress a Gráficas Rey

Disseny de la coberta: Jordi Avià

1. Pròleg

1.1. CONSIDERACIONS INTRODUCTÒRIES

El tomb del segle XIX al segle XX va suposar un canvi importantíssim per a la literatura catalana (i per a la cultura catalana en general). Hom va passar de situar-se en un àmbit bàsicament espanyol, dins un univers romàntic, amb evidents signes de subordinació de la cultura catalana a l'espanyola, amb mostres de satel·lització, amb manca també òbvia d'autocentrament, a considerar-se com a cultura nacional, com a literatura nacional, cada vegada més autocentrada. De fet, el grau d'autocentrament anava augmentat de manera paral·lela a l'ambició literària, a les ganes de traspasar fronteres (tant físiques com mentals), d'obrir-se al món i de consolidar-se com un agent més en el panorama europeu. En el tomb de la Renaixença al Modernisme hi va haver un clic de grans dimensions que va reorientar de manera més o manco permanent la visió majoritària que els agents creatius de la cultura catalana tenien sobre ells mateixos. L'escriptor català ja no es conformarà amb una cadireta per a la literatura catalana al costat del tron de l'espanyola, ni se sentirà impel·lit de manera continuada a justificar-se pel fet d'utilitzar el català com a vehicle literari, ni passarà pena per haver d'argumentar per què escriu en català. I, alhora que el procés de veure's des de la perspectiva de la pròpia llengua i de la pròpia cultura es va fent més intens, també s'intensifica la voluntat de tractar temes universals, de sortir del particularisme, d'abraçar les preocupacions que abasten tots els humans i de participar-hi amb tota normalitat, en les mateixes condicions que la resta de cultures (que vol dir, per descomptat, amb la resta de literatures, amb la resta de llengües).

El clic a què feim referència no es duu a terme en un període molt llarg, ni apareix fruit de grans debats ideològics, ni de preses de posició molt elaborades dels escriptors que tenen el català com a vehicle per a la seua creació literària. No. Més aviat fa la impressió que es desenvolupa en un temps molt curt, que segurament té lloc perquè ja existia una maduresa suficient en el conjunt de la literatura catalana perquè es pogués dur a terme, però que no necessita esbandir una gran quantitat de dubtes ni entretenir-se en moltes consideracions. Té lloc i ja està. En poc temps, una cultura regional, més o menys folklòrica, evidentment subalterna, passa a ser considerada per aquells que la fan una cultura nacional. S'escampa, en realitat, l'ambició de convertir-la, efectivament, en una cultura nacional. De donar-li una dimensió pròpia. De preparar-la perquè pugui aparèixer com una més entre les cultures, entre les literatures, europees. No subalterna de cap altra, ni apèndix de res. Una cultura nacional, en definitiva.

El canvi que s'opera en la mentalitat dels creadors de la literatura catalana no s'esdevé en una illa, no té lloc de manera separada del conjunt de la societat i de la cultura del país. El tombant de segle constitueix una etapa esplèndida en molts aspectes. En arquitectura, el Modernisme català fornirà exemples de primera línia mundial. Mentre la literatura catalana comença a aspirar a constituir-se en literatura nacional, un geni com Antoni Gaudí està treballant en obres que enlluernaran el món i que constituïran, fins avui i probablement durant segles, un referent planetari. Gaudí, amb la seua obra extraordinària, eclipsarà d'altres arquitectes que, sense ell, ja haurien estat de primera línia mundial, com Domènech i Montaner o Puig i Cadafalch. També hi ha avanços molt significatius, de vegades productius, en àmbits com ara la música. Recordem, sense anar més lluny, les composicions d'Enric Morera o l'impacte que va tenir a la societat catalana la música de Wagner. Ben aviat Catalunya va comptar amb una societat wagneriana que s'ha mantingut activa fins a l'actualitat.

A l'hora de passar la nostra mirada per la literatura en l'àmbit català al tombant del segle XIX al segle XX, sempre hi plana la consideració en forma de pregunta: quins elements varen contribuir a fer el canvi? Què va provocar que una literatura que fins aleshores havia estat regional i subalterna passàs a tenir vo-

luntat de nacional? Què va fer que es passàs del descentrament a l'autocentrament (en la mesura en què això es va donar en aquell moment)? I, encara més, com varen aconseguir, els autors catalans, no embolicar-se en el marasme de la Generació del 98 espanyola, amb el seu essencialisme i el seu pessimisme i, en canvi, van forjar una generació optimista, oberta, més o menys confiada en el futur, amb voluntat de ser mestressa del seu propi destí?

Són moltes preguntes. I de resposta poc fàcil. Segurament hi va haver diversos factors que varen desencadenar el canvi esmentat. Tampoc no hem de descuidar les relacions entre els agents del canvi, les seues tertúlies, els àmbits de comunicació literària, les discussions que varen tenir entre ells... I, de ben segur, les influències. Com hem apuntat, amb el Modernisme, la literatura catalana passa de ser una literatura que mirava especialment cap a l'espanyola a contemplar Europa i el món en el seu conjunt. Passa, per tant, de veure's com una part regional de la literatura espanyola a veure's com una literatura amb entitat pròpia, no subordinada a ningú, i participant en condicions normals en l'arena de les diferents literatures europees. Certament, perquè això ocorregués hi tengueren un pes important les influències exteriors. Però també hem de remarcar que aquestes influències varen ser possibles perquè el canvi no s'aturava. Si no hi hagués hagut les condicions per al canvi tampoc no haurien impactat en la literatura catalana les influències exteriors.

Aquestes influències varen ser diverses i variades. Hi podem comptar, per exemple, Henrik Absent, que va impactar no solament en el teatre català, sinó també en la novel·la modernista, amb els seus interrogants sobre la societat, sobre les relacions entre homes i dones, sobre els anhels i les qüestions no resoltes de les relacions interpersonals... Si Ipsen va tocar el teatre d'idees, Maurice Maeterlinck ho va fer en l'estètica teatral (també en la musical, encara que fos de manera indirecta). El primer tenia una influència important sobre el regeneracionisme modernista i el segon la tenia sobre el corrent esteticista. De manera molt incipient va començar a influir també el teatre (i la novel·la) de Rússia, amb Txékhov al capdavant. I ja feia temps que tenia una influència important en la literatura catalana la literatura francesa, inicialment a través dels autors realistes i naturalistes (amb Balzac i Zola al capdavant de ca-

dascun dels corrents). El paper de l'escriptor en la societat podia veure's des del prisma d'Ibsen o des del de Carlyle, molt més influït pel Romanticisme, molt més idealitzat. L'escriptor podia voler ser consciència de la societat o convertir-se en un sacerdot al servei de l'Art, únic refugi segur de l'esperit humà. Eren maneres diferents de veure-ho, totes influïdes per corrents europeus del moment.

Però, des del nostre punt de vista, en el canvi de posició de la literatura catalana, en la voluntat europea i universal, en la visió optimista de la Història (en el sentit de, per primera vegada, considerar-se capaç de construir-la sense crosses externes), l'autor que hi va tenir una influència més destacable va ser Friedrich Nietzsche. A les pàgines que oferim a continuació mirarem de desgranar com aquest autor —la seva filosofia— va canviar l'actitud, el posicionament diguem-ne espiritual, dels autors catalans en relació amb la pròpia literatura catalana, amb la societat catalana i amb el país en general. Nietzsche va contribuir d'una manera decisiva a canviar la mentalitat dels autors catalans, a posar-los, diguem-ho fent un símil esportiu, en posició guanyadora. L'impacte de la filosofia de Friedrich Nietzsche en la literatura catalana va ser decisiu per aconseguir el canvi de visió de regional a nacional, de tancada en si mateixa i introspectiva a oberta i confiada, de moguda per designis més o manco providencials a impulsada per una clara voluntat de ser, de posicionar-se dins el món, d'impactar al seu torn a la resta del planeta. D'influir, en definitiva.

A redós de Nietzsche, o juntament amb l'impacte de la seua filosofia, varen entrar a formar part del nostre bagatge cultural d'altres arts que varen deixar petjada en el conjunt de la producció cultural. Nietzsche i Wagner passen a influir la cultura catalana de bracet, com de fet havia ocorregut ja dins l'àrea germànica. Ben aviat Wagner va tenir els seus seguidors entre els melòmans catalans, va sonar al Liceu i es va formar una societat wagneriana. I l'interès per Nietzsche va anar acompanyant l'interès per d'altres filòsofs i d'altres autors de procedències molt diverses.

La cultura catalana s'havia desfet del seu jou regional i subaltern i passava a volar per compte propi, sense fermalls que li impedissin desenvolupar plenament la seua creativitat. El propòsit d'aquest treball, al cap i a la fi, és demostrar la influència que la filosofia de Friedrich Nietzsche va tenir en aquest canvi,

en aquest clic, fonamental per a la nostra literatura i per a la cultura catalana en general. Fins a dia d'avui.

1.2. NIETZSCHE: UN FILÒSOF POLÈMIC I MAL ENTÈS

Friedrich Nietzsche era una persona amb una ambició desmesurada, pròpia de gent que pateix alguna mena de desequilibri mental: considerava que la seua filosofia permetria superar tot allò que s'havia fet i dit fins aleshores, i que obriria les portes a un tipus nou d'humanitat. La filosofia, fins a ell mateix, s'havia sustentat en la manera de fer de Sòcrates, sempre maleït per Nietzsche, que havia liquidat l'etapa dionisiaca de la cultura grega i havia passat a una etapa «racional» en què es mataven els instints i els sentiments que constituïen la persona humana. La seua missió, en el camp de la filosofia, era postposar l'etapa socràtica, que ja era avançada en el tercer mil·lenni, per un retorn a l'instint, a la voluntat de poder, al món dionisiac. Oscil·lant la discussió entre si l'art més sublim partia de la tragèdia grega o de les òperes de Wagner, el filòsof alemany volia treure a la superfície la vida que la raó s'havia encarregat d'obscurir o d'amagar sota l'estora, l'instint que caracteritzava el millor de l'espècie humana, allò que d'humà (potser de massa humà) hi havia sobre el vernís de la civilització, la moral i la cultura tal com les entenem des de fa segles. De manera molt especial, Nietzsche criticava durament la moral (moral d'esclaus, en deia sovent) del ressentiment i volia fer emergir una nova ètica basada en la voluntat de poder (que es troba en tots els éssers vius), en la puixança de l'home i en una nova sensibilitat, desvinculada de la cultura judeocristiana.

El primer impuls filosòfic de Nietzsche va partir de la filosofia de Schopenhauer. Nietzsche entenia que la voluntat constituïa un element fonamental en la puixança de l'espècie, i en la de cada individu concret. Per això s'allunyava de la visió històrica de Hegel i dels seus deixebles, tots coetanis seus. Entenia que la voluntat tenia un paper en l'esdevenir històric que no es podia subsumir a càlculs de moviments més o manco incardinats en la societat o provocats per les dinàmiques econòmiques. La voluntat superava aquests indicis que no aconseguïen explicar plenament els canvis que s'esdevenen en la societat i en la història de les comunitats humanes.

Nietzsche odiava el gregarisme, l'esperit de ramat que en deia ell, que impregna l'home sotmès a la cultura judeocristiana, anul·lat per la societat, que li imposa una moral i uns principis sovint basats en la més pura hipocresia.

Friedrich Nietzsche considerava que érem a les portes del naixement d'una evolució superior de l'espècie humana (consideració influïda, evidentment, pel darwinisme, molt en auge quan Nietzsche creava la seua obra): el superhome. El superhome es caracteritzaria perquè hauria superat la moral del ressentiment, encoratjada pel cristianisme, i s'hauria aferrat a la vida com a bé suprem. Havent mort Déu calia que l'espècie humana generàs una mena de semideus que es trobassin en la gran solitud marcada per la llibertat, però que també sabessin gestionar aquesta solitud i aquesta llibertat per assolir les més altes fites de l'esperit.

De la filosofia nietzscheana, el nacionalsocialisme alemany en va reciclar l'antisemitisme (present tant en Nietzsche com en Wagner com en d'altres contemporanis seus), la teoria del superhome (per referir-se a la raça ària, en una disquisició molt allunyada del que planteja la filosofia nietzscheana), l'al·lèrgia a la democràcia i la valoració dels més forts. A l'extrem contrari, emperò, també l'anarquisme va reivindicar la filosofia de Nietzsche. La posada en qüestió de la moral existent, la transmutació de tots els valors, la crítica radical de la cultura i de la religió que fa el filòsof germànic varen seduir una part de l'anarquisme, que en va reivindicar la filosofia.

Certament, en els seus postulats, Nietzsche va posar en qüestió aspectes fonamentals de l'ordre establert, però no queda clar cap a quin cantó de la balança es decantaria la defensa d'aquests postulats en funció de determinades posicions polítiques o socials. En qualsevol cas, Nietzsche probablement hauria rebutjat qualsevol reivindicació que es fes d'ell mateix des d'una perspectiva política o des de la contrària, ja que bàsicament es considerava un llop solitari, una àguila que volava per muntanyes massa altes perquè algú pogués seguir-lo al seu costat, una planta nascuda massa prop d'un cementeri...

En l'apropiació que el nazisme va intentar de la filosofia nietzscheana hi apareixen equívocs extraordinaris. Per exemple, els que fan referència a la idea de Nietzsche sobre l'ús de la violència. Per a Nietzsche, la violència s'oposa radicalment a l'ús de

la força, perquè resulta conseqüència de la incapacitat de resistir un estímul; es tracta d'un impuls o d'un afecte que hom no és capaç de dominar, que hom no sap treure de manera creativa. La violència sempre és reactiva, i no respon a una autèntica força. A més a més, la violència provoca ansietat en qui l'exerceix i mostra, d'aquesta manera, la seua feblesa.

Nietzsche apareix per primera vegada en el context de la literatura catalana a través d'unes traduccions que, sota el pseudònim «Pamphilos», va dur a terme Joan Maragall.

«En el numero de Juliol ultim el nostro collaborador Pamphilos, en una substanciosa noticia, va presentar en Nietzsche an els lectors de *L'AVENÇ*. Are s'ofereix a la llur consderació alguns fragments de les obres d'aquell modern pensador alemany traduïts del volument *A travers de l'oeuvre de Frederic Nietzsche* publicat en francès per P. Lauterbach et Ad. Wagnon».

En aquest mateix article, s'hi fa un recull dels títols de les obres de Nietzsche (en nota a peu de pàgina) i se situen els quatre fragments traduïts dins el conjunt de l'obra *Així parlà Zarathustra*.¹

Entre els modernistes catalans que varen introduir Nietzsche a la nostra literatura, allò que va seduir de la seva filosofia va ser el vitalisme, la reivindicació de la vida com a bé suprem. També va seduir la postura allunyada del racionalisme —més aviat propi, en l'àmbit de la literatura, dels realistes—, però també del romanticisme: la seua reivindicació de l'instint, de la intuïció a l'hora de crear obres artístiques, de l'element dionisiac enfront de l'apol·lini, o, com hauria dit Nietzsche mateix, d'Heràclit enfront de Sòcrates o, per descomptat, de Plató. Sedueixen també els modernistes —i tots els seguidors posteriors de Nietzsche— la força del llenguatge, l'element poètic de la intervenció filosòfica, la intuïció desbordada i les preses de posició contundents. L'estil del filòsof quadra perfectament amb la seua intenció de qüestionar de manera radical, amb arguments o amb sentiments, l'ordre establert.

1. PAMPHILOS, «Fragments de les obres de Frederic Nietzsche», p. 305-309.

1.3. OBRA INCOMPLETA I MUTILADA: EQUÍVOCS I CENSURES

El fet que Nietzsche acabàs completament foll va provocar dues coses que han influït en allò que ens ha arribat de la seua obra de manera inequívoca. D'una banda, l'obra va acabar incompleta. Abans de caure en la fol·lia, Nietzsche va passar uns anys creant febrilment. De manera que, en fer-se irreversible la malaltia, es trobava en plena producció. No sabem què ens hauria aportat més la seua obra, especialment si tenim en compte que hi havia molta cosa en construcció. D'altra banda, va deixar molts textos no publicats, part dels quals varen ser recopilats posteriorment. Però d'altres varen quedar ocults o, directament, varen passar la censura de la germana del filòsof, i de la seua mare, ambdues cristianes fervoroses. Així mateix, l'antisemitisme de Nietzsche també ha estat mal interpretat, puix que no era bàsicament un antisemita a l'ús, sinó que discrepava profundament de l'antisemitisme, tan habitual en el seu temps. Així, va mantenir enfrontaments forts amb el seu cunyat, un antisemita sense fissures. En quina mesura la seua germana, després de la mort del filòsof, va tergiversar (o no) les posicions de Nietzsche, en aquesta qüestió com en moltes d'altres?

L'assumpció de Nietzsche com a filòsof emblemàtic del nazisme també guarda relació amb la intervenció de la seua germana, que va adherir-se fervorosament al Partit Nacionalsocialista alemany i que va arribar a dir a Adolf Hitler que ell mateix encarnava la superació de l'home tal com s'havia entès fins aleshores, en nom d'una humanitat superior, que preconitzava Nietzsche.

Ens trobam, doncs, que l'obra de Nietzsche va ser mutilada per les persones que en morir se'n feren càrrec i que, a més a més, va patir tergiversacions i censures importants, d'acord amb la ideologia o amb la moral d'aquestes persones. De manera que l'obra, en qualsevol cas, ens arriba incompleta. I han calgut estudis aprofundits, com els de Karl Jaspers, Eugen Fink, Arthur C. Danto o Rüdiger Safranski per establir-ne els límits i fer-ne una crítica acurada i rigorosa.

De la mateixa manera que trobam molt discutible que Nietzsche es pugui considerar, efectivament, de manera rigorosa, com a predecessor del nazisme, tampoc no entenem, com han preconitzat alguns, que fos un teòric de l'anarquisme. Com apunta Agustí Segarra:

«En la tendencia que existe a relacionar el anarquismo intelectual con el pensamiento de Nietzsche, se olvida con frecuencia que el ardiente amor a la humanidad, el intento de fundar una sociedad sin jerarquías de honor ni de riqueza que caracterizan a aquél, serían absurdos para éste. Si el éxito de Nietzsche en España fue efectivo a partir de 1900, tuvo en cambio poca influencia en el anarquismo».²

Certament, entenem que Nietzsche mai no es va veure a si mateix com a anarquista, per molt que se li pugui discutir poc la seua qualitat de llibertari, d'extremament llibertari, si ens és permesa la llicència.

Un dels anarquistes catalans que va reivindicar parts importants de la filosofia de Nietzsche, fins al punt de posar Frederica a la seua filla, va ser Joan Montseny, que signava amb el pseudònim «Federico Urales». Montseny, emperò, segons Segarra, tenia clar que Nietzsche no era, en conjunt, un filòsof d'adscripció anarquista. Diu Urales (reportat per Segarra):

«Algunos le tuvieron por anarquista; no lo era, a nuestro entender. Fue el autor preferido de quienes carecen de ideal social [...]. No creía en la redención del pueblo. ¿Pudo ser anarquista quien de tal suerte pensaba? Nunca al coger la pluma se acordó de los esclavos [...]. Nietzsche fue un artista excéptico, pesimista, enfermo, como su maestro Schopenhauer, [...] Nietzsche no pudo ser anarquista, porque le faltada el sentimiento de solidaridad humana».³

Malgrat tot, Segarra ha d'acabar reconeixent que tant Ricardo Mella com Federico Urales varen recollir una part del llegat de Nietzsche, especialment de la part exposada a *Així parlà Zaratustra*. Així, afirma que:

«[...] el modelo de hombre que se preconiza en la obra de Mella y de Urales, tiene algo de aquel superhombre que predicaba Zaratustra. [...] el principio asociacionista difiere esencial-

2. AGUSTÍ SEGARRA, *Federico Urales y Ricardo Mella, teóricos del anarquismo español*, p. 36.

3. SEGARRA, ídem, p. 37.

mente de la afirmación de la soberanía colectiva, en la práctica se confunden gracias a la “educación de rebaño”». ⁴

La marca de Nietzsche, en aquest primer anarquisme, apareix sovent esfilagarsada, exposada a trossos, com en una mena de puzzle en què algunes peces quadren amb la filosofia nietzscheana i d'altres hi són clarament contràries. Així ho exposa Segarra:

«Pero, por si fuera poco, la exaltación de las virtudes que adornan al hombre nuevo, al hombre apto para formar la sociedad fraternal donde la vida individual se identifique estrechamente con la comunidad, corresponden a un ideal de pureza que nos parece difícilmente alcanzable en la actualidad. Tal hombre debe ser, para Mella (subrayado nuestro): “el hombre bueno y generoso; el hombre en *plena salud física y moral* [...], los hombres de bien, los *verdaderamente fuertes por su físico y por su moral*”». ⁵

Reivindicat, doncs, per extrems de l'espectre ideològic, utilitzat amb finalitats més o manco propagandístiques (fet que hauria horroritzat el filòsof), estirada la seua filosofia com una goma amb la finalitat d'ajustar-la a determinats punts de vista ideològics preestablerts, Nietzsche sempre serà un filòsof que, malgrat la seua força i plenitud, ens arribarà de manera fragmentària.

1.4. NIETZSCHE I LA FI DE LA RELIGIÓ

La imatge, un bon punt estereotipada, que ha quedat de la filosofia de Friedrich Nietzsche, passat més d'un segle des de la seua mort i gairebé un segle des de l'apogeu de la seua influència a les lletres catalanes, es refereix, fonamentalment, a la fi de la religió. A la fi del cristianisme, potser, per dir-ho d'una manera una mica més precisa. Però hi ha molts equívocs al voltant de la qüestió (com, en general, al voltant del conjunt de la filosofia de Nietzsche).

Més que entendre la filosofia de Nietzsche com la proclama de la fi de la religió, l'hauríem d'entendre com la de l'afirma-

4. Ídem, p. 38.

5. Ídem, p. 38-39.

ció de la vida. Per dir-ho en paraules de Víctor Massuh, «en un moment llama a Zarathustra el “portavoz de la vida” (*Fürsprecher des Lebens*): esto mismo podrá decirse de la obra toda de Nietzsche». ⁶ Afirmar la vida no suposa per a Nietzsche esborrar la religió, sinó que al llarg de la seua obra, en diverses ocasions, es lliguen ambdós termes: religió i vida.

«Pero no estamos tan lejos de otro instante decisivo en el que volverán a encontrar el nexo que vincule ambos términos y en el que se oirá hablar de una “afirmación religiosa de la vida” (*Die religiöse Bejahung des Lebens*)». ⁷

De fet, malgrat les atzagaiades contra el cristianisme, Nietzsche reconeix determinats tipus de caracterització de caire religiós, com ara la santedat. D'alguna manera, aquest reconeixement traspua en moltes de les seues obres, potser d'una manera especial al Zarathustra.

«Se pregunta, desde otra perspectiva, cuál es el motivo por el cual los “hombres más poderosos” han sentido siempre cierta admiración y se han “inclinado reverentes” ante la figura del santo. En él reconocen el “enigma de la autoimposición, de la deliberada y última privación”». ⁸

Nietzsche, emperò, desvincula la religió, en molts aspectes base i fonament de la societat, del fet de l'existència de Déu (o dels déus) i, sobretot, del fet de creure-hi. Reportant Nietzsche al Zarathustra, Massuh ens ho recorda:

«Déu és una conjectura però jo vull que les vostres conjectures vagin més lluny que la vostra voluntat creadora... Jo vull que el vostre suposar es limiti a allò pensable. Podeu pensar un Déu? Però que això signifiqui per a vosaltres voluntat de veritat, que tot es transformi en el que per a l'home és pensable, visible i sensible. Heu d'arribar fins al límit dels vostres sentits. I el que anomenàreu món ha de ser la vostra raó, la vostra imaginació, la vostra voluntat, el vostre amor!... I com podríeu suportar la vida

6. Víctor MASSUH, *Nietzsche y el fin de la religión*, p. 73.

7. Ídem, p. 79.

8. Ídem, p. 81.

sense aquesta esperança, vosaltres els homes del coneixement? Ni en l'inconcebible ni en l'irracional podeu arrelar. Però jo us revelaré tot el meu cor, amics: si hi hagués Déus, com suportaria jo no ser Déu? Per tant, no hi ha Déus»

L'home, tot sol davant el món, es troba també davant una grandíssima aventura. El món humà és una aventura infinita perquè, com afirma Nietzsche al Zarathustra, «hi ha mil camins que encara no han estat recorreguts, mil formes de salut i ocultes illes de la vida. Increats i per descobrir hi són sempre l'home i la terra dels homes». L'home religiós, doncs, queda confinat en un espai del qual difícilment pot sortir. Per això,

«[...] per la mateixa raó que està confinat en una religió en què l'ardor i l'energia s'han desencadenat, en què la potencia es precipita contínuament com un corrent volcànic d'una font invencible, basta que surti a temps d'aquestes regions perquè pugui avançar aleshores més de pressa: el seu pas és alat, el seu pit ha après a respirar més àmpliament, més tranquil·lament, més durament».⁹

En aquests termes podem trobar sentit a la consideració de la mort de Déu a què fa referència Nietzsche.

«Nietzsche nos habla de la “muerte” de Dios en el famoso aforismo 125, de *La gaya ciencia*, titulado “El loco”. Se refiere aquí a un ser extravagante que con su linterna se dirige a los hombres exclamando por las calles: “Busco a Dios”. Los hombres responden riendo y con chanzas porque advierten que el loco no se ha enterado que “Dios ha muerto”. Éste reconoce la verdad y agrega: “Nosotros lo hemos matado, ¡vosotros y yo! ¡Todos nosotros somos sus asesinos!”. El desesperado gradualmente va tomando conciencia de la magnitud aterradora de esta aventura».¹⁰

A partir d'ara, en termes de Nietzsche mateix:

«Ja no tornaràs a resar, ja no tornaràs a adorar, ja no tornaràs a descansar en una confiança il·limitada; et negaràs a detenir-te davant una última saviesa, un últim bé, un últim poder i a des-

9. Citat per MASSUH, ídem, p. 128.

10. Vegeu MASSUH, ídem, p. 134.

guarnir els teus pensaments; ja no tindràs guardià ni amic per a les teues set solituds; tu viuràs sense la perspectiva oberta fins aquesta muntanya coronada de neu i el cor de la qual és en flames; per a tu ja no hi haurà venjador, cap reformador d'última mà, ja no hi haurà raó en tot el que s'esdevengui, cap amor en el que a tu et passarà; el teu cor ja no tindrà un asil on ell només hi trobi sense buscar-hi res mai. Et defensaràs contra una pau última, voldràs l'etern retorn de la guerra i de la pau: home de la renúncia, voldràs tu renunciar a tot això? Qui et donarà força per fer-ho? Ningú ha tengut encara aquesta força! Existeix un llac que un dia va aturar el seu corrent i es va construir un dic allí on abans fluïa: des d'aleshores, el nivell d'aquest llac s'eleva constantment. Potser aquella renúncia ens prestarà la força amb la qual nosaltres podrem suportar aquesta renúncia; potser l'home s'eleva cada vegada més a partir del moment en què ja no corri a buidar-se en el si de Déu».

Que el boig proclami la mort de Déu, emperò, no significa que encara no calgui lluitar contra la seua ombra. «Déu ha mort: però d'acord amb l'índole dels homes, hi haurà encara cavernes en les que durant mil·lennis es mostri la seua ombra. I nosaltres hem de vèncer també la seua ombra!» Totes aquestes proclames, emperò, no fan en absolut que Nietzsche renunciï a establir un tipus de vincle quasi religiós amb els seus lectors.

«Qui sigui que tu siguis, estimat estranger, que per primera vegada em trob, lliura't a l'encant d'aquesta hora i del silenci que ens envolta per totes bandes, i deixa que et refereixi un pensament que s'eleva davant meu igual que una estrella i que voldria deixar anar la seua llum sobre tu com sobre qualsevol altre, perquè aquesta és la missió de les estrelles».

Al cap i a la fi, doncs, ens trobam davant una fe secularitzada. «Trátase de una fe secularizada porque eleva al rango de objetivo supremo la consecución del "bienestar del individuo efímero" (*Wahlbefinden des flüchtigen Individuums*)».¹¹

Nietzsche nega Déu, però sobretot nega els déus, però no nega la possibilitat de crear-ne en un home nou esdevingut tot-poderós. «I quants Déus nous són encara possibles! A mi mateix,

11. Ídem, p. 188.

en qui encara l'instint religiós, és a dir, creador de Déus, s'ha fet intempestivament viu, de quins modes diversos se m'ha revelat cada vegada allò que és diví!» En aquest punt hi ha un aspecte semàntic important, que podria arribar a fer-se conjuminar amb la religió sense destruir un ésser transcendent, en la mesura en què aquesta capacitat de crear déus es podria assimilar a la creació artística. Aquest aspecte no devia passar desapercebut, per exemple, a Joan Maragall, sempre tan atent als mecanismes de la creació poètica.

Certament, tot plegat forma part d'una tasca titànica, de la qual l'artista, en termes de Thomas Carlyle, es converteix en sacerdot. Així, segons consideració de Víctor Massuh, «según Heidegger, para Nietzsche creer y crear se funden en un mismo acto radical que nada tiene que ver con la humildad, la sumisión y el acatamiento pasivo».¹²

1.5. NIETZSCHE I UN EROTISME MEDITERRANI

Una de les característiques que va impregnar el Modernisme català, així com la resta del mateix moviment a tot Europa, va ser la sensualitat, l'erotisme. Es tractava d'una sensualitat, d'un erotisme, marcada per un gust per tot allò complicat, prohibit, o directament maleït. Taine, referint-se a Carlyle, havia dit que «les idees, transformades en al·lucinacions, perden la seua solidesa; els éssers semblen somnis... El misticisme entra com fum entre les esquerdes dels murs de la intel·ligència, que s'ensorren», segons ens transfereix Lily Litvak.¹³

Per a Litvak, «el erotismo es profanación de lo divino, mancillamiento de lo bello, martirio de lo inocente. Se sigue la breve consigna de Sade: "No hay voluptuosidad sin crimen"». ¹⁴ Aquesta visió es consolida amb la fixació que tenen la majoria dels autors modernistes pel nord. Pel nord d'Europa, en general. Pel nord, per a qualsevol que volgués sortir dels límits estrictes que imposava la cosmovisió espanyola, i la visió subalterna de la cultura catalana.

12. Ídem, p. 211.

13. Lily LITVAK, *Erotismo fin de siglo*, p. 5.

14. Ídem, p. 86.

Litvak ens diu que durant aquesta etapa destacava la «nordomanía».

«En ella se unía al prestigio de lo británico la estética de lo nebuloso heredada de Maeterlinck, la popularidad de la novela rusa, la locura wagneriana, el fulgor ibseniano. Pero cuando la nordomanía empezó a ceder, Nietzsche y D'Annunzio orientan el exotismo por vías mediterráneas hacia países de sol de vivísimos colores. Lugares donde la vida se vive hasta el límite y el placer se apura hasta las heces».¹⁵

Tot plegat estava amarat per una visió absolutament desigualitària del paper de la dona. Els atacs a les dones i la incomprensió envers la condició femenina, emperò, segons Litvak, no tenen per què ser influència nietzscheana —com de vegades s'ha apuntat—, sinó que formaven part de tot l'ambient de l'època. Sí que podem atribuir a Nietzsche, emperò, l'augment de l'interès per cultures com la grega o la italiana, enfront de la fascinació pels nòrdics.

15. Ídem, p. 94.

2. L'entrada de Nietzsche a la península Ibèrica

El primer autor que va estudiar de manera detallada els primers contactes amb la filosofia de Nietzsche, a Catalunya, com a porta d'entrada a la península Ibèrica, va ser Gonzalo Sobejano.¹⁶

De bell principi ja deixa clar, després d'una boirosa afirmació sobre la possibilitat que les primeres notícies de Nietzsche que es varen tenir a la Península entraren a través del diari *La Vanguardia*, un fet que, malgrat tot, diu no haver comprovat:

«Podemos, sí, aseverar que Nietzsche empieza a ser conocido en España gracias al movimiento modernista de Barcelona y concretamente a la fecunda curiosidad de dos escritores catalanes que no pertenecen a la joven generación de Rusiñol, sino a la inmediatamente anterior: Joan Maragall y Pompeyo Gener».¹⁷

Dels dos, l'introductor va ser Joan Maragall. Pompeu Gener, si bé va ser més clarament influït per Nietzsche que Maragall, no en va arribar a tenir un coneixement tan profund i en va prendre moltes influències prou esbiaixades, com ja veurem més endavant. Maragall, emperò, sí que el conegué bé, sí que en va rebre influència directa i en va difondre el coneixement. De fet, els primers textos traduïts de Nietzsche ho foren per «Pamphilos» (pseudònim del poeta) a la revista anarquitzant *L'Avenç*. Afirmava Sobejano:

16. Gonzalo SOBEJANO, *Nietzsche en España*.

17. Ídem, p. 37.

«Para quien conozca las normas internas del espíritu de Maragall, esto es, su sinceridad consecuente y la generosidad con que recogía de la naturaleza y de la cultura todo cuanto significaba posibilidad de elevación a la terrena eternidad de la poesía, no tiene nada de extraño que fuese él, discípulo de Goethe y traductor de Novalis, quien con más autoridad se adelantase a juzgar, en la inquieta Barcelona de aquel renacer, el pensamiento de Nietzsche».¹⁸

Inevitablement, és dins els sectors anarquistes que primer tendrà calada la filosofia nietzscheana. Juntament amb *L'Avenç*, hi hem d'esmentar *La Revista Blanca*, òrgan anarquista on publicaven bona part d'aquells primers teòrics catalans d'aquest moviment polític. S'ha de dir que alguns, com Pere Corominas i d'altres, publicaven a ambdues revistes (la primera en català i la segona en espanyol). Apunta Sobejano:

«En el òrgano anarquista *La Revista Blanca* comenta Pedro Corominas la filosofía psicológica de *Humain, trop humain*¹⁹ como protesta contra “la huera dialéctica de Hegel”, contra el “gongorismo filosófico de éste” y, al anunciar la publicación del *Zarathustra* de Juan Fernández, subraya la negación del espíritu metafísico contenido en esa obra, la implícita filiación evolucionista de Nietzsche, su vitalismo coincidente con el de Carlyle y Emerson, la belleza artística del libro y su sinceridad».²⁰

S'ha remarcat sovint la importància que les revistes varen tenir en la configuració, l'assentament i la influència del Modernisme literari català. Juntament amb les revistes de tendència anarquitxant o directament amb les anarquistes, també apareix la influència nietzscheana en revistes que no presenten aquesta orientació política. Així, per exemple, a la revista *Juventut*, per la tasca que hi duia a terme Pompeu Gener, Nietzsche hi fou aviat ben present. Seguint Sobejano:

18. Ídem, p. 38.

19. Vegem, doncs, que, a Corominas, l'obra de Nietzsche li arriba a través de traduccions al francès.

20. SOBEJANO, *op. cit.*, p. 82.

«La revista catalana *Juventut* [...] se ofereix plena de influències europees y cuenta entre sus preferidos a Wagner y a Nietzsche. Allí Pompeyo Gener comenta repetidamente a este último y habla de él en los trabajos a que ya hemos remitido, pero también en otros posteriores. Nietzsche es para él una de las figuras decisivas del siglo concluido por su proclamación de un tipo humano superior “que ben bé ja sembla un Déu sobre la Terra”; marca al mundo moderno el camino de continuación de las tendencias artísticas de Grecia y propone al hombre de hoy ser a un tiempo actor y espectador; en fin, comentando Gener la traducción francesa de *Die fröhliche Wissenschaft* arrima el ascua del gay saber a la sardina del ámbito catalano-provenzal, permitiéndose interpretaciones hedonistas. Otros colaboradores, como G. Zanné, M. Doménech Espanyol y Ll. Vía, sacan a relucir a Nietzsche en conexión con el arte de Wagner. Salvador Albert, el futuro estudioso de Ibsen, le cita al hablar del poder de la palabra y al contraponer el dolor del individuo solitario a los sufrimientos de las masas».²¹

Tot siguiu dit de passada, mentre Nietzsche ja començava a ser conegut en l'àmbit literari català, encara resultava un perfecte desconegut per a la generació contemporània d'autors en llengua castellana. Pel març de 1901 trobam a *La Lectura* una crítica de Nietzsche feta per Juan Valera que mostra, segons Sobejano, que realment el coneixia molt poc. I el poc coneixement que en tenia era a través de Pompeu Gener, que tampoc no era el millor analista de Nietzsche entre els autors catalans.

Als autors esmentats se n'hi afegirà un altre, probablement menys conegut: Dídac Ruiz. L'any 1907 va escriure el pròleg a la primera traducció castellana de *L'Anticrist*, titulat «Anotaciones perpetuas ordenadas para todo lector español de los libros de un filósofo humanista». I, a partir d'aquí, l'empremta de Nietzsche va anar apareixent també a l'obra de Ruiz. Segons Sobejano:

«[...] si en alguna obra de Ruiz hay fuerte impronta de Nietzsche, en ninguna se puede percibir con tanta claridad como en la parte titulada *Diálogos y Máximas del Super-Christ* del volumen que lleva como título principal *Contes de glòria y d'infern* (Barcelona, Biblioteca Joventut, 1911)».²²

21. Ídem, p. 91.

22. Ídem, p. 465-466.

L'entrada de Nietzsche, doncs, va tenir la participació d'autors de caire anarquista o anarquitzant, o, senzillament, de lliurepensadors que hi veien un alè de llibertat i de transgressió. Posteriorment, l'assumirien més els autors de caire «aristocratitzant», per dir-ho a la manera de Sobejano:

«Raíz común de la atracción que hacia Nietzsche sienten anarquistas y aristocráticos es el individualismo nietzscheano, que aquéllos identifican con la emancipación de todos y cada uno (así Canals, Corominas y toda *La Revista Blanca*) y éstos con el predominio de los mejores (Maragall, Gener, Maeztu, Baroja). En el período a que nos referimos tiene mayor vigencia la interpretación anarquista de Nietzsche, así como en los siguientes habría de ser la aristocrática la que llegase a preponderar. Ello se explica por las circunstancias históricas en que España se encuentra alrededor de 1898; circunstancias que en todos los campos de la actividad nacional podemos sintetizar considerándolas patente resultado del fracaso de España en el siglo XIX. Este fracaso es especialmente rotundo en la política y significa el desengaño de ese complejo mundo de la Restauración articulado sobre el constitucionalismo liberal y democrático de sello cristiano. Los españoles disconformes, sospechando que el socialismo, tan débil aún en la España de entonces, sólo podría llegar a ser redundancia y agudización de lo al parecer ineficaz, se lanzan por la vía del anarquismo o por la de la nueva aristocracia, y recogen de Nietzsche las sugerencias que para una u otra vía creen encontrar en su obra, traspasada en cólera contra la burguesía».²³

Observem que Sobejano es refereix a una influència de Nietzsche una mica epidèrmica, poc païda, exposada en forma de meres «suggestions».

Un dels elements que impregnen tota la filosofia nietzscheana passa per l'avversió a les multituds. Així, quan va sortir l'obra del novel·lista Raimon Casellas amb aquest mateix títol, Manuel de Montoliu escrivia:

«*Les Multituds* constitueixen, en el nostre concepte, un esforçafortunat d'europèisació (diguem-ho així) de la nostra literatura. Les lliçons dels grans mestres de la novela moderna Balzac,

23. Ídem, p. 116.

Dickens y Zola, aquests grans vidents de les multituds contemporànies, han fructificat esplèndidament en el llibre den Casellas, qui, no solament ha vist ab potenta intuició l'element etern y universal en aquestes multituds qui a tots nosaltres ens volten, sinó també ha integrat en alguns dels seus quadros ciutadans, dins la comunió dels pobles capdavaners de la civilització y fins ha pressentit la vagorosa remor de las multituds de la gran *civitas* futura catalana».²⁴

Veiem que, en aquesta citació, Montoliu es refereix al Casellas novel·lista, però també al Casellas pintor, i relaciona la seua tasca en ambdues arts. I, encara, hi afegeix:

«Aquest caràcter modern del llibre den Casellas mereix totes les nostres lloances y encare més si's considera la manera brillant com ha conseguit el seu propòsit de fer literatura plenament *europèa*. Brillant: aquest és el calificatiu que més escau a l'estil d'aquest escriptor; estil extraordinariament pastós, mogut y vibrant, executat ab fermes pinzellades regalant materialment color, fins ab excés alguna vegada y ab un dibuix de contorns vigorosos y opulents, respirant tot ell una plenitud de vida sensual, qui recorda la manera de Rubens».²⁵

Observem que Manuel de Montoliu fa èmfasi en un aspecte que serà recurrent en tota l'etapa del Modernisme: l'europeïtzació, el fet de mirar a Europa, l'europeisme, sistemàticament associat a la modernitat. Per això, en un nou article, més endavant, farà èmfasi en la necessitat que tenen els intel·lectuals catalans d'aprendre i de conèixer altres llengües.

«Però la coneixença de llengües estrangeres, tant indispensable als intel·lectuals pera la plena comprensió de l'ànima dels altres pobles, no es instrument de cultura proporcionat a l'alcans de la premsa, pera ferla arribar a participar d'aquella comunió universal de les idees. A la massa se li a de donar preparat y esmicolat l'aliment espiritual de l'art pera que'l pugui degudament pair y assimilar-se'l al seu organisme. Les idees elaborades per les civilitzacions, que la massa accepta com mestres, s'han de conjujar en el mateix verb ab el qual ella revela'l seu sentir y el seu

24. Manuel de MONTOLIU, «Lletres catalanes. La prosa», p. 1.

25. *Ibidem*.

pensar; s'han de transfundir dins les formes originals receptores del seu esperit; y unicament així, transformantles de manera extranya en materia assimilable, es com s'arribarà a convertirles en sang de la propia sang, en forsa viva y apta a contribuir a la creixensa y desenrotll de l'organismes de la societat».²⁶

Finalment, encara, Montoliu també es farà ressò de la contraposició entre apol·lini i dionisiac que marca bona part de la influència nietzscheana en el Modernisme literari català. Ho fa en comparar les *Horacianes* de Miquel Costa i Llobera i *Enllà* de Joan Maragall.

«Me trobava al davant de dues visions del mon, de dues sensacions de la vida, de dues vibracions de l'esperit diametralment oposades. Era una nova forma de l'eterna antinomia dels esperits, perpetuada en tots els estats de la poesia, la que m'acabava de ferir: l'eterna lluita entre *apolínic* ab l'esperit *dionisiac*; de la serenitat ab l'inquietut; de l'inspiració que trova en la forma poètica un llit de flors pera reposarhi ab la que la tem com un llit de tortura ont l'obliguen a revolcar-se; de l'estre que pren del misteri de l'existència allò solament que pot devenir diàfan y transparent ab aquell que gosa arrencar de l'etern enigma qualsevol vel de tenebres, sols pugui illuminarlo ab un ràpid llampec d'inspiració; del que veu el mon y expressa la seva visió ab la plenitud y la rotunditat de veu ab l'esquerpor y el barboteig d'un infant torbat y confós davant de l'august miracle de la vida».²⁷

Certament, Nietzsche donava peu a aquest tipus d'influència, relativament difusa, altament intuïtiva, molt d'acord amb la seua filosofia:

«Nacht ist es: num reden lauter alle springenden Brunnen. Un auch meine Seclé ist ein springender Brunnen. Nacht ist es: nun erwachen alle Lieder der Liebenden. Und auch meine Seche ist das Lied eines Liebenden».²⁸

26. Manuel de MONTOLIU, «Lletres catalanes. Les traduccions», p. 1.

27. Manuel de MONTOLIU, «Lletres catalanes. Dos llibres representatius», p. 1.

28. «Oh, nit tranquil·la! Tot calla durant el teu regnat; tot, menys el mestral que s'insinua i grinyola, i les fonts que borbollegen. I els esperits grans, que són també fonts, fonts de creació contínua, brollen amb més abundància i escampen més fecundament i més profundament la creació de la seua ànima».

2.1. NIETZSCHE DINS ELS FONAMENTS IDEOLÒGICS DEL MODERNISME CATALÀ

La filosofia de Nietzsche constitueix un dels elements que ajuda a donar consistència als fonaments ideològics del Modernisme literari català. Hi va tenir dues vies d'entrada: d'una banda, els corrents anarquistes (o anarquitzants) de pensament que, a l'últim quart del segle XIX, feien forat dins determinats sectors intel·lectuals, arreu de la península Ibèrica. I, de l'altre, l'aristocràtic individualista que va marcar profundament una part important del moviment modernista.

En relació amb el primer d'aquests corrents de pensament (i d'acció política i social), Eduard Valentí Fiol apunta:

«El auge del anarquismo en España, no como fenómeno social, sino como manifestación, por no decir coartada, intelectual, empezará muy pronto, pero fuera de España estaba ya en pleno movimiento. En Francia es impresionante la cantidad y calidad de nombres posteriormente famosos que aparecen en el gran número de efímeras revistillas de tendencia anarquizante publicadas en esta época: Paul Valéry, Paul Adam, Henri de Régnier, Rémy de Gourmont, Stéphane Mallarmé, Cettave Mirbeau, Lausent Taillade, Pissarro, Signac, Steinlen, por no hablar de aquellos cuya participación tendía a trascender los límites de la literatura, como Félix Fénéon. En España, la boga de las revistas anarquistas abiertas a la colaboración de artistas e intelectuales (*Ciencia Social*, *La Revista Blanca*) empezaría algo más tarde. (En Barcelona, *Ciencia Social* fue, en cierta medida, un sucedáneo de *L'Avenç*). Sería impropio confundir el sentido que estas colaboraciones tienen y dar, por ejemplo, el mismo valor a la colaboración de viejos y prestigiosos krausistas como Giner de los Ríos o Urbano González Serrano en las páginas de *La Revista Blanca*, con la de jóvenes anarquizantes del tipo de Martínez Ruiz o Ramiro de Maeztu. Pero ésta es muy otra cuestión».²⁹

En qualsevol cas, Valentí no creu que l'anarquisme sigui realment, com a ideologia, un element cohesionat i coherent, centrat en la lluita política, sinó que li confereix un altre tipus

29. Eduard VALENTÍ FIOI, *El primer modernismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos*, p. 192-193.

de significació en el moment històric en què comença a consolidar-se (i, especialment, entre els sectors intel·lectuals):

«El anarquismo es sólo el foco en que confluyen dos formas distintas de renovación: una revolución ideológica y una renovación artística. Cada una de ellas plantea una alternativa; la revolución ideológica ofrece dos caminos opuestos para llegar a la necesaria renovación social: una fraternidad universal inspirada en el cristianismo más o menos depurado, o el predominio de los fuertes, tal como se desprende de la teoría evolucionista y el apocalipsis nietzscheano».³⁰

D'acord amb la moda de l'època, des de les pàgines de *L'Avenç* Maragall és reptat a presentar algun dels filòsofs considerats com a «anarquistes» a les pàgines del *Diario de Barcelona*, el conservador *Brusi*. Maragall recollirà el guant de la provocació, però les coses no aniran com ell devia pensar en un primer moment. Diu Valentí Fiol:

«Significativamente, eligió el de Nietzsche y su aristocratismo radical. Pero su influencia dentro del viejo periódico no llegaba a tanto. Más adelante veremos como las cosas ocurrieron y cómo, a la postre, Maragall tuvo que acogerse a las páginas de *L'Avenç* para publicar lo que resultó ser la primera exposición coherente y autorizada de las doctrinas del gran filósofo alemán en todo el ámbito hispánico».³¹

Però abans del repte a Joan Maragall, la figura de Nietzsche ja havia interessat un jove agitador de *L'Avenç*, sempre atent al brogit i la fúria: Jaume Brossa. En relació amb Brossa, Valentí Fiol constata que

«[...] en 1895 figura entre los colaboradores más asiduos de la revista ácrata *Ciencia Social* (1895-96), dirigida por el conocido dirigente obrerista Anselmo Lorenzo. Brossa usa aquí el seudónimo "Friman" que le hemos visto estrenar en *L'Avenç*. Muchas de sus crónicas aparecen firmadas J.F. ("Jaime Friman"). La revista se proponía establecer un enlace entre los medios obreros y los núcleos avanzados de intelectuales y estudiantes, por el estilo de

30. Ídem, p. 194.

31. Ídem, p. 203.

cómo más tarde haría Joan Montseny (“Federico Urales”) con *La Revista Blanca*. Uno de los colaboradores de *Ciencia Social* era Miguel de Unamuno, y fue probablemente a este propósito que empezó la amistad entre Unamuno y Brossa, que siguió manifestándose durante unos años». ³²

Realment, emperò, malgrat la primera referència i el desafiament a Maragall, no va ser Brossa l'introductor de la filosofia nietzscheana al Modernisme, sinó Joan Maragall. Paradoxalment, «el que había de acabar siendo el más noble apóstol de la convivencia social y el imperio de la “caridad” en las relaciones cívicas, cuenta entre los méritos de su carrera de escritor el haber sido el introductor en España de las doctrinas de Federico Nietzsche». ³³ I, com sembla que a l'època no podia ser d'altra manera, «el conocimiento de Nietzsche llegó a Barcelona, y a España en general, por el camino de las revistas franceses». ³⁴

Abans de Maragall i de Brossa, en qualsevol cas, Nietzsche ja havia estat esmentat, molt de passada, en relació amb la figura de Wagner. «El nombre de Nietzsche había aparecido en una publicación barcelonesa nada menos que en 1878, en el libro *Ricardo Wagner* escrito por el malogrado musicólogo Joaquim Marsillach, el adelantado del wagnerismo en España». ³⁵ Aquesta incipient citació de Nietzsche, emperò, no s'hi refereix estrictament com a filòsof, sinó com a musicòleg.

«La primera vez que se cita a Nietzsche como autor de una filosofía propia es en el artículo de Jaume Brossa que ya conocemos, “Viure del passat”, publicado en *L'Avenç*. Brossa se lamenta de que en Cataluña sólo se conozca lo que viene de Francia, y entre los escritores alemanes que da como dignos de noticia cita a Strauss, Feuerbach, Schopenhauer, Hartmann, Nietzsche i Haeckel. Es evidente que para el joven articulista Nietzsche no es más que un nombre, nombrado por el presitigio de lo desconocido. Cuatro meses después, en otro artículo también significativo publicado en *L'Avenç*, Brossa vuelve a citar este nombre: “En Nietzsche (sic), presentant *La Moral dels Mestres* i l'Ibsen exaltant

32. Ídem, p. 224-225.

33. Ídem, p. 327.

34. Ibídem.

35. Ídem, p. 238.

l'acció individual com a conseqüència lògica de la redempció anterior, van an el grand Excelsior del sigle xx: an el consorci energic i radical del pensament i la voluntat». ³⁶

El repte que els joves de *L'Avenç* llançaren a Joan Maragall de publicar algun fragment d'un filòsof (a triar) entre els més trencadors del moment ha portat una part dels historiadors a atribuir «al *Diario de Barcelona* la gloria de haber publicado el primer artículo en lengua castellana dedicado por completo a dar noticia de la filosofía de Nietzsche. La censura eclesiástica (suponiendo que esto no fuera una excusa de Mañé) privó al *Diario* de este honor». ³⁷

En no poder-se publicar al *Brusi*, Joan Maragall no es va donar per vençut i va maldar per donar-li sortida justament al mitjà d'on havia sortit el repte.

Rechazado el artículo en el *Diario*, Maragall lo reelaboró algún tanto, restableció algunos pasajes probablemente omitidos para no ofender demasiado los sentimientos religiosos de los lectores del *Brusi*, eliminó alguna reserva que ahora era innecesaria y, puesto en catalán, lo publicó, bajo el seudónimo de Pamphilos, en el número de *L'Avenç* de la segunda quincena de julio. Esta versión no ha sido recogida en ninguna de las sucesivas ediciones de obras completas, supongo que por culpa del seudónimo; fuera de los contados eruditos que han ido a leerla en *L'Avenç* en existencia es prácticamente desconocida. Éste es el primer artículo completo dedicado a Nietzsche en España (aunque no esté en castellano), y marca, por tanto, un hito en la moderna historia de las ideas en nuestro país». ³⁸

Per a Maragall, el resum dels textos de Nietzsche publicats a *L'Avenç* no es referia tant a les idees filosòfiques que s'hi poguessin exposar, ni als plantejaments ideològics del filòsof, ben controvertits, sinó fonamentalment a l'estil: «Això és un torrent de poesia!».

«Y es, en efecto, con palabras de excursionista como Ma-

36. Ídem, p. 328-329.

37. Ídem, p. 331.

38. Ibídem.

ragall nos describe sus sentimientos: “El radicalisme brutal de Nietzsche [...] ens dóna la mateixa sensació que si aguessim pujat an el cim de la serra i allí respiressim a grans pitrades l’aire lliure de les altures, carregat d’oxigen i de fortor de pins”. No hemos de ocultar lo que esta apelación a la poesía puede tener aquí de excusa y de enmascaramiento. El articulista ha expuesto honradamente las tesis nietzscheanas, con todo lo que tienen de escandaloso para la moral, la religión y el orden establecido».³⁹

Un ordre establert que, al cap i a la fi, no es basa, d’acord amb Nietzsche, en l’afermament del domini dels que ja són dominadors, sinó en un trasbalsament, també del sistema de classes socials del seu moment històric. Maragall exposa clarament aquesta precaució.

«Era una precaución pertinente, porque si bien el regreso a un estado primitivo de feroz lucha por la primacía, que eso era el individualismo anarquista para Maragall, sólo podía acabar, según él, con el dominio de los “fuertes”, o sea, en sustancia, los mismos que entonces dominaban, no es menos cierto que tal proceso era difícilmente imaginable sin una hecatombe de la actual clase dirigente en cuanto tal. Así, en el novinato artículo en castellano el escritor se cuidaba de advertir que, de implantarse el ideal nietzscheano, no serían las menos oprimidas las clases que hoy pasan por reaccionarias. Tales precauciones sobran en *L’Avenç*».⁴⁰

Hi havia prou component anarquista (i anarquitzant) dins la revista perquè aquests plantejaments no haguessin d’escandalitzar ningú, sinó tot al contrari, podien ser ben rebuts per sectors ideològics prou diferents entre si.

En qualsevol cas, els nietzscheans d’esquerres i els aristocristes valoraven en Nietzsche les mateixes coses. Així, apunta Valentí Fiol, «también los modernistas “de izquierda” valoraban en Nietzsche su individualismo feroz y la exaltación de la vida por encima de todos los demás valores».⁴¹

Inicialment, l’interès de Joan Maragall es va centrar fona-

39. Ídem, p. 333.

40. Íbidem.

41. Ídem, p. 334.

mentalment en l'obra aleshores més coneguda de Nietzsche: *Així parlà Zarathustra*.

«En el número octubre-noviembre de *L'Avenç* se publican traducidas unas páginas de este libro, como explícita ilustración al artículo firmado por Pamphilos de tres meses atrás. Pero aparte esta traducción, ya más directa, aunque todavía fragmentaria, Maragall hizo enviar un ejemplar de la edición original de *Also sprach Zarathustra*, y empezó una lectura atenta y pausada, como a él le gustaba hacer. Son testimonio de ello los subrayados señales que ostenta el ejemplar, conservado en el archivo Maragall. Como siempre que un autor le interesaba de veras, su lectura iba precipitando en traducciones. El archivo conserva, inédita, una traducción en prosa castellana de los diez primeros capítulos del preámbulo. Los fragmentos que tradujo al catalán son también de esta obra, que parece ser la única que leyó en alemán. Salieron en la revista *Catalonia*, editada por el mismo equipo de *L'Avenç*, en los números de 25 de febrero y 15 de noviembre de 1898».⁴²

Amb el pas del temps, la visió de Maragall sobre Nietzsche (també en l'aprofundiment de la seua filosofia) va evolucionant. «Visto desde los cuarenta años, todo el combate intelectual de Nietzsche aparece como una búsqueda de Dios, “su gran tormento”».⁴³ Al cap i a la fi, per a Maragall, de Nietzsche només s'ha d'atendre a la immediatesa de la doctrina, a la sinceritat que mostra sempre i pertot arreu, que sorgeix sense intermediaris i sense segones intencions. Aquest, segons Maragall, era el nucli essencial del pensador, la seua «puresa».

2.2. UNA ALTRA PORTA D'ENTRADA: LA MÚSICA

Molt probablement, una part de la influència que la filosofia de Nietzsche tindrà sobre el Modernisme literari català comença a performar-se a partir de l'interès que desperta la música de Wagner. És conegut que la relació de Nietzsche i Wagner va ser complicada, però que predominà el respecte i l'admiració

42. Ídem, p. 335.

43. Ídem, p. 336.

mútua. Inicialment, Nietzsche va considerar que el nou art, que, de manera no lineal sinó cíclica, entroncava amb la tragèdia grega abans de la irrupció de Sòcrates (font de tots els mals), era representat de manera molt clara per les òperes de Wagner. Al mateix temps, tant Richard Wagner com la seua dona Cosima varen tenir una gran admiració pel jove talent que era Friedrich Nietzsche. El convidaren a ca seua, varen tenir llargues xerrades sobre música i filosofia (a partir de la mútua admiració per les tesis de Schopenhauer), i compartiren anhels i disquisicions sobre l'Art, el seu significat i cap on calia que anàs.

Després que Wagner convidàs Nietzsche a la primera edició del Festival de Bayreuth, fet a major glòria i honor del compositor alemany, el filòsof se'n va distanciar: considerà que allà bàsicament s'hi congria una fira de les vanitats que no tenia res a veure ni amb la renovació cultural ni amb l'Art. Després d'aquell esdeveniment, es va sentir decebut amb l'eminent músic. I ni tan sols Cosima Wagner no va ser capaç de reconstruir els ponts entre dos hòmens que ella tant estimava.

Sigui com sigui, els noms de Wagner i Nietzsche van indisso- lument lligats, tant per la mútua admiració com per les po- lèmiques subsegüents. De la importància que la música va tenir en la difusió de la filosofia nietzscheana arreu d'Europa n'hi ha mostres més que sobrades. Entre nosaltres, també tengué el seu pes. Ramon Berenguer Pella, des de les pàgines de la revista *Hispania*, obre la porta a la difusió de l'enfrontament entre Wagner i Nietzsche:

«Como las páginas de *Hispania* se hallen siempre abiertas a toda controversia noble y elevada, no vacilamos en dar cabida en ellas al adjunto artículo que ha sido motivado por otro muy notable de nuestro querido corresponsal literario en Valencia, don Eudardo L. Chavarri, titulado “Wagner-Nietzsche” é inserto en uno de nuestros números anteriores».⁴⁴

Pella fa per manera, en aquest article, d'esbrinar què va portar al distanciament entre Wagner i Nietzsche i, contradient aquells que el suposaven per qüestions més aviat personals, l'autor indaga i aprofundeix més en aspectes fonamentalment filosòfics.

44. Ramon Berenguer PELLA, «La música de Nietzsche», p. 286.

Índex

1.	PRÒLEG	5
1.1.	Consideracions introductòries	5
1.2.	Nietzsche: un filòsof polèmic i mal entès	9
1.3.	Obra incompleta i mutilada: equívocs i censurens	12
1.4.	Nietzsche i la fi de la religió	14
1.5.	Nietzsche i un erotisme mediterrani	18
2.	L'ENTRADA DE NIETZSCHE A LA PENÍNSULA IBÈRICA	21
2.1.	Nietzsche dins els fonaments ideològics del Modernisme català	27
2.2.	Una altra porta d'entrada: la música	32
3.	L'ALÈ DE NIETZSCHE EN EL VITALISME DE JOAN MARAGALL ..	37
3.1.	Maragall, paraula viva	38
3.2.	Maragall, introductor de Nietzsche	40
3.3.	La nació, el Volksgeist i l'empremta de Nietzsche ..	41
3.4.	El comte Arnau, superhome?	43
3.5.	El pensament de Joan Maragall	50
3.6.	Maragall, sobre l'acte creatiu	56
3.7.	Sense Nietzsche, hauria estat possible?	59
4.	JAUME BROSSA: CLAU EN EL GRUP DE <i>L'AVENÇ</i>	65
4.1.	Crítica del passat i del tancament	66
4.2.	Davant el nihilisme	68
4.3.	Inquietud literària i influència de Nietzsche	70
4.4.	Brossa i la qüestió nacional	73
5.	POMPEU GENER: BASES DE L'ARISTOCRATISME NIETZSCHEÀ ...	75
5.1.	Gener i la «patologia literària»	78
5.2.	Aristocratismes i societat	81
5.3.	I l'accent llibertari	85

5.4.	Cap a l'eclosió del vitalisme	87
5.5.	Influència en la teoria de l'Art	91
6.	DÍDAC RUIZ: UN MODERNISTA «MENOR» AMB UNA FORTA INFLUÈNCIA NIETZSCHEANA	97
7.	EL JOVE ALOMAR, NIETZSCHE I LA CULTURA NACIONAL	107
7.1.	Nietzsche en la nacionalització de la cultura catalana	107
7.2.	Nietzsche: filosofia poliinterpretable	108
7.3.	Alomar i el sentit de la llibertat i la consciència individual	109
7.4.	L'arbitrarisme	110
7.5.	El nacionalisme	112
7.6.	Un art optimista	113
8.	JERONI ZANNÉ: DES DEL VITALISME CAP AL CLASSICISME	115
9.	ERNEST VENDRELL: SOBRE ART, NATURA, PAÍS, CIVILITZACIÓ ..	119
9.1.	Art i vitalisme	119
9.2.	Oberts a l'exterior	120
9.3.	Regeneració espiritual	122
9.4.	El catalanisme per regenerar Espanya	123
10.	CONCLUSIONS	127
	BIBLIOGRAFIA	131

Nietzsche va influir la literatura catalana en un moment d'importants canvis culturals i polítics. Filòsof insígnia del corrent vitalista del Modernisme, va dotar elements que, en el cas d'una cultura en plena Renaixença com la nostra, varen servir per cohesionar-la, alhora que l'obrien a Europa i li conferien un enfocament més cosmopolita. Autors com Jaume Brossa, Pompeu Gener, Dídac Ruiz o Gabriel Alomar mostren a bona part de la seva obra una clara influència de Nietzsche.

A Nietzsche en el Modernisme literari català Bernat Joan s'endinsa en l'obra dels principals autors modernistes (i alguns de més secundaris) per intentar extreure'n la petjada del filòsof alemany, una figura turmentada, contradictòria, atractiva, sempre a l'enrabiada recerca d'un Déu que li fugia com l'aigua entre les mans.

ISBN 978-84-9191-331-3

1 6 5 3 3

9 788491 913313

533

BIBLIOTECA

SERRA

D'OR